

Списание за наука

„Ново знание“

ISSN 2367-4598 (Online)

ISSN 1314-5703 (Print)

Академично издателство „Талант“

*Висше училище по агробизнес и развитие на
регионите - Пловдив*

New Knowledge

Journal of Science

ISSN 2367-4598 (Online)

ISSN 1314-5703 (Print)

Academic Publishing House „Talent“

*University of Agribusiness and Rural Development
Bulgaria*

<http://science.uard.bg>

REGIONAL DIFFERENCES IN BULGARIA BEFORE AND AFTER JOINING THE EUROPEAN UNION

Tsveta Kostova

University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria

Abstract: The article considers the most pressing problems in social and economic zoning in Bulgaria in the context of the new realities and EU membership.

Keywords: regions, zoning, planning, EU.

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БЪЛГАРИЯ ПРЕДИ И СЛЕД ВЛИЗАНЕ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Цветана Костова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

СЪЩНОСТ НА СОЦИАЛНО – ИКОНОМИЧЕСКИТЕ РЕГИОНИ

Регионалната политика е инвестиционна политика. Тя подкрепя създаването на работни места, конкурентно способността, икономическия растеж, подобряването на качеството на живот и устойчивото развитие. Тя е политика, отнасяща се за отделна област, страна или съседни страни. Понятието „регион“ произлиза от латинското *regio*, което означава област или част от територия. С това понятие се обозначава определена част от географското пространство, която се характеризира с вътрешно единство и се отличава по някакви критерии от съседните територии.

Главните *фактори* за формирането и развитието на социално-икономическите региони се групират в две основни групи – природни и обществени.

- От *природните фактори* най-важни са релефът, полезните изкопаеми, хидроклиматичните условия, почвеното разнообразие и горите.

- От *обществените фактори* най – важни са: особеностите в историческото развитие на региона, човешките ресурси, селищната мрежа, производствената, транспортната, социалната и пазарната инфраструктура и участието на дадения регион в националното и международното разделение на труда.

- *Географското положение и екологичното състояние* са други важни фактори, които по специфичен начин свързват в единство природно ресурсния потенциал и обществените процеси на територията. Всички фактори действат взаимосвързано като единна система и определят цялостния облик на всеки регион.

Социално-икономическата регионализация се извършва въз основа на определени **принципи**. Тяхното спазване гарантира научност и ефективно прилагане на регионалната политика. Най-важни са принципите на логичност, за териториална цялост, за комплектност, за перспективност и за йерархична съподчиненост на регионалните единици.

- Принципът на *логичност* не допуска в една и съща регионална схема да се включат принципно разнородни обекти, между които липсва причинно – следствена връзка, т.е. да не се допускат „бели петна“ в регионалната схема.

- Принципът на *териториална цялост* означава, че една и съща регионална единица не може да бъде представена като разкъсани и отдалечени един от друг ареали, защото между отдалечените региони може да има прилики, но не и пълна еднаквост.

- Принципът *комплектност* е много важен. Той обединява всички процеси и явления, довели до формирането на региона. Именно по своята комплектност социално – икономическият регион се отличава от отрасловия промишлен, земеделски или туристически регион. Всеки регион е обективно съществуващ и уникален със своите комплексни характеристики до такава степен, че не може да се отъждествява със своите съседи.

Субективен е обаче всеки опит да се очертаят конкретни граници между два съседни региона. За тази цел се използват условните административни граници.

- Принципът за *перспективност* произтича от главната цел – да се подобри живота на хората чрез усъвършенстване на териториалната структура на производството, селищната мрежа и инфраструктурата.

- Принципът на *йерархична съподчиненост* е свързан със съществуващите вътрешно териториални различия на природните условия и ресурси и различната степен на социално – икономическо развитие в рамките на всеки регион. Във всеки регион се обособяват по-малки териториални единици /"мезо" и "микро" регионални единици, включващи части от територията на една административна област или дадена община./

СХЕМИ НА СОЦИАЛНО – ИКОНОМИЧЕСКА РЕГИОНАЛИЗАЦИЯ НА БЪЛГАРИЯ

Стопанството на България е исторически формирана система от дейности, която е сложна и динамична. Тя се развива във времето под влияние на сложни социално – икономически, исторически, политически и екологични фактори. Чрез стопанските дейности България участва в международното разделение на труда на европейския и на световния пазар.

Първото райониране на България е направено от А.Бешков през 1934г., който обосновава съществуването на 7 икономически региона. Това е първата регионална схема, в която главните критерии за подялба са: териториалните различия в нивото на стопанско развитие и специализация на производството в страната, следователно това деление трябва да бъде в основата на административно – териториалното деление на страната.

По време на социалистическия период са предлагани многобройни схеми на социално – икономическо деление на страната с 3,5,8,9 или 12 региона. Една от причините за различията е динамичното изменение на териториалните пропорции в страната по време на социализма. Поради различните мнения за броя и териториалният обхват на регионите в различните схеми, те са трудна съпоставими помежду си.

През 1989 г. настъпват значими обществени промени. Предложена е нова схема, включваща 8 социално – икономически региона: Северозападен, Северен централен, Североизточен придунавски, Североизточен приморски, Югоизточен, Източен Горнотракийско – Родопски, Западен Горнотракийско – Родопски и Югозападен, но в новите условия, по пътя към пазарна икономика, за целите на регионалната политика се налагат нови схеми на райониране.

Още в периода, когато кандидатства за членство в ЕС, България предприема редица мерки за предварителна адаптация към този общ преход. През 2000 г. на територията на страната са обособени шест региона на планиране, като всеки от тях обхваща територията на няколко съседни административни области. Всеки от тях има специфични природни, демографски и стопански характеристики, проблеми и възможности за развитие.

Картографски материали, издателство „Атласи“ ООД

1. Северозападен; 2. Северен централен; 3. Североизточен; 4. Югозападен;
5. Южен централен; 6. Югоизточен.

България става пълноправен член на ЕС от 2007 г.

РЕГИОНАЛНА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ТЕЗИ СТРУКТУРИ

Регионалната политика на ЕС функционира, като обработва статистическа информация и планира социално-икономическото развитие на различни пространствени нива.

В наши дни с най-важно практическо значение са статистическите региони, утвърдени по общоевропейската система /NUTS/.

Официалното им наименование в превод от френски език, гласи: “Обща класификация на териториалните единици за статистически цели“. Тази система позволява

сравнителни икономически и демографски анализи между отделните държави в Европейския съюз и техните региони.

В йерархично отношение системата включва 4 базови нива:

- *региони от ниво NUTS 0* /държави – без значение от населението/;
- *региони от ниво NUTS 1* /зони с население между 3 и 7 млн. д./;
- *региони от ниво NUTS 2* /средно големи региони с население между 0,8 и 3 млн. души/;
- *региони от ниво NUTS 3* /малки региони с население между 150 и 800 хил. души/;
- В допълнение се използват и още две по - малки нива LAU 1 /обединение на общини/ и LAU 2 /общини/.

Съвременни региони в Република България.

- Всяка държава в ЕС се възприема на ниво NUTS 0.

- По ниво NUTS 1, България е поделена на 2 зони:

Северна и Югоизточна България; Югозападна България и Южна централна България;

- Най – важни с оглед провежданата регионална политика са регионите по NUTS 2.
- Територията на страната ни се поделва на 6 региона: Югозападен, Южен централен, Югоизточен, Североизточен, Северен централен, Северозападен.

Това ниво е основното при анализирането на данните за демографското и стопанско развитие на България.

- Административните области - 28 на брой, съвпадат с ниво NUTS 3.
- Отделните общини съвпадат на LAU 2.
- Йерархичното ниво LAU 1 не съществува фактически в България.

Министерството на регионалното развитие и благоустройството представи три варианта за ново райониране на страната, с което откри публичното обсъждане по темата.

Накратко, новото райониране се налага по чисто обективни причини - единият от сегашните райони - Северозападният вече не отговаря на формалните критерии за населението. Населението на един район трябва да бъде в границите между 800 000 души и 3 млн. души, като по последни данни Северозападна България вече е паднала под прага, а до 1-2 години най-вероятно и Северният централен район, също ще се окаже с население под 800 000 души.

Моментът на новото райониране също не е случаен. Решението трябва да бъде взето до края на годината и е част от дългия процес по изготвянето и приемането на новата 7-годишна бюджетна рамка на ЕС за периода 2021-2027 г. Този процес вече тече, но същинските преговори ще започнат в началото на месец май, след като Европейската комисия представи своето предложение за новия бюджет. Един от големите въпроси около новия бюджет се очаква да бъде именно Кохезионната политика (или политиката по сближаване) в ЕС и средствата за нея. С предстоящото напускане на Великобритания и загубата на нейната вноска ще се търсят възможности за намаляване на разходите, като „на мушката“ са и средствата за кохезия /сближаване на страните/ като едно от големите разходни пера в бюджета на ЕС (с над 1/3 от общия бюджет).

Връзката между европейските пари за сближаване и новите региони на България е съвсем пряка. Т.нар. райони за планиране или статистически райони на ниво NUTS-2 по европейската класификация се обособяват с основна цел статистическо отчитане на териториалните единици, съгласно изискванията на Евростат. От своя страна, именно NUTS-2 се използват при разработването на Кохезионната политика на ЕС и при разпределянето на средствата за нея.

Картографски материали, издателство „Атласи“ ООД

От това как точно са начертани границите на районите във всяка една страна зависи и какъв достъп ще имат съответните региони до различните инструменти на Кохезионната политика. Конкретно за Кохезионната политика са дефинирани 3 нива на достъп, т.е. 3 категории на регионите за периода 2014-2020 г. (вместо предишните 2):

- По-слабо развити региони – това са регионите с БВП на глава от населението в стандарт на покупателна способност (СПС) под 75% от средното за ЕС;
- Региони в преход – с БВП/глава между 75 и 90% от средното за ЕС.

ПРИБЩАВАЩА ЕВРОПА

Насърчаването на устойчива и качествена заетост, социално приобщаване, борба с бедността и дискриминацията, и инвестирането в образование, обучение и професионално обучение за умения представляват основните социални стълбове на ЕСФ и ЕФРР през периода 2014—2020 г.

Днес на прага на 2020 година трудно можем да отговорим на много въпроси, макар, че пари се отпускаха.

Дали...

1. ... се възползвахме от силните страни на всяка територия, така че тя да допринесе по най-добрия начин за устойчиво и балансирано развитие на ЕС като цяло?

2. ... се справихме по-добре с концентрацията? Градовете оказват както положителни, така и отрицателни въздействия - увеличаване на иновациите и производителността, но същевременно замърсяване и социално изключване.

3. ... изградихме по-добри връзки между териториите? Хората могат ли да живеят там, където желаят и навсякъде да имат достъп до обществени услуги, ефективен транспорт, надеждни енергийни мрежи и ширококолов интернет.

4. ... развихме форми на сътрудничество? Последиците от изменението на климата и от автомобилните задръствания не се съобразяват с традиционните административни граници, поради което са необходими *нови форми на сътрудничество* между регионите.

Регионалната политика се изпълнява чрез три основни фонда:

- Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР);
- Кохезионния фонд (КФ);
- Европейския социален фонд (ЕСФ).

РЕГИОНАЛНА ПОЛИТИКА И СТРАТЕГИЯ "ЕВРОПА 2020"

Регионалната политика има голямо въздействие в много области. Нейните инвестиции помагат за изпълнението на много от целите на политиката на ЕС и допълват политиките на ЕС, като например тези в областта на образованието, заетостта, енергетиката, околната среда, единния пазар, научните изследвания и иновациите.

По-специално регионалната политика осигурява необходимата инвестиционна рамка за изпълнение на целите на *стратегия „Европа 2020“* за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж в Европейския съюз до 2020 г.

Цели на ЕС за 2020 г. са:

- Заетост: 75% от хората на възраст 20-64 години да бъдат заети;
- Научни изследвания и развитие: 3% от БВП на ЕС да бъдат инвестирани в научноизследователската и развойна дейност;
- Изменение на климата и устойчива енергия:
Намаляване на емисиите на парникови газове с 20% спрямо нивата от 1990 г.;
- 20% от енергията да бъде от възобновяеми енергийни източници; Повишаване на енергийната ефективност с 20%;

• Образование: Намалване на дела на учениците, напускащи преждевременно училище, под 10%.

Как чрез политиката на сближаване може да се подобри териториалното сближаване в бъдеще?

1. Чрез насърчаване на функционален подход към интегрирано развитие на териториите като пространства, в които хората прекарват своя живот

2. Чрез насърчаване на *съобразени с нуждите на всяка територия политики* посредством между секторна координация на политиките и управление на всички равнища - от местно до европейско.

3. Чрез насърчаване на сътрудничеството между териториите с цел засилване на европейската интеграция

4. Чрез подобряване на знанията за териториите, за да се насочва по-добре тяхното развитие. Наскоро Европейската комисия публикува комюнике, в което излага своите виждания за бъдещата 7-годишна рамка и възможните варианти за действие. При два от трите варианта за бъдещата Кохезионна политика, изложени от Комисията, Кохезионната политика спира да подкрепя региони в преход и по-силно развити райони и продължава да подкрепя или само т.нар. кохезионни страни, или едновременно по-слабо развитите региони и Кохезионните страни.

Именно тези бъдещи планове за промяна в Кохезионната политика имат директно отношение към България и нейните райони от гледна точка на достъпа им до евро средства. В момента /по данни за 2016г./ Югозападният район вече има БВП на глава от населението от 78% от средноевропейското, т.е. той автоматично преминава в категорията „район в преход“, ако остане в сегашните си граници.

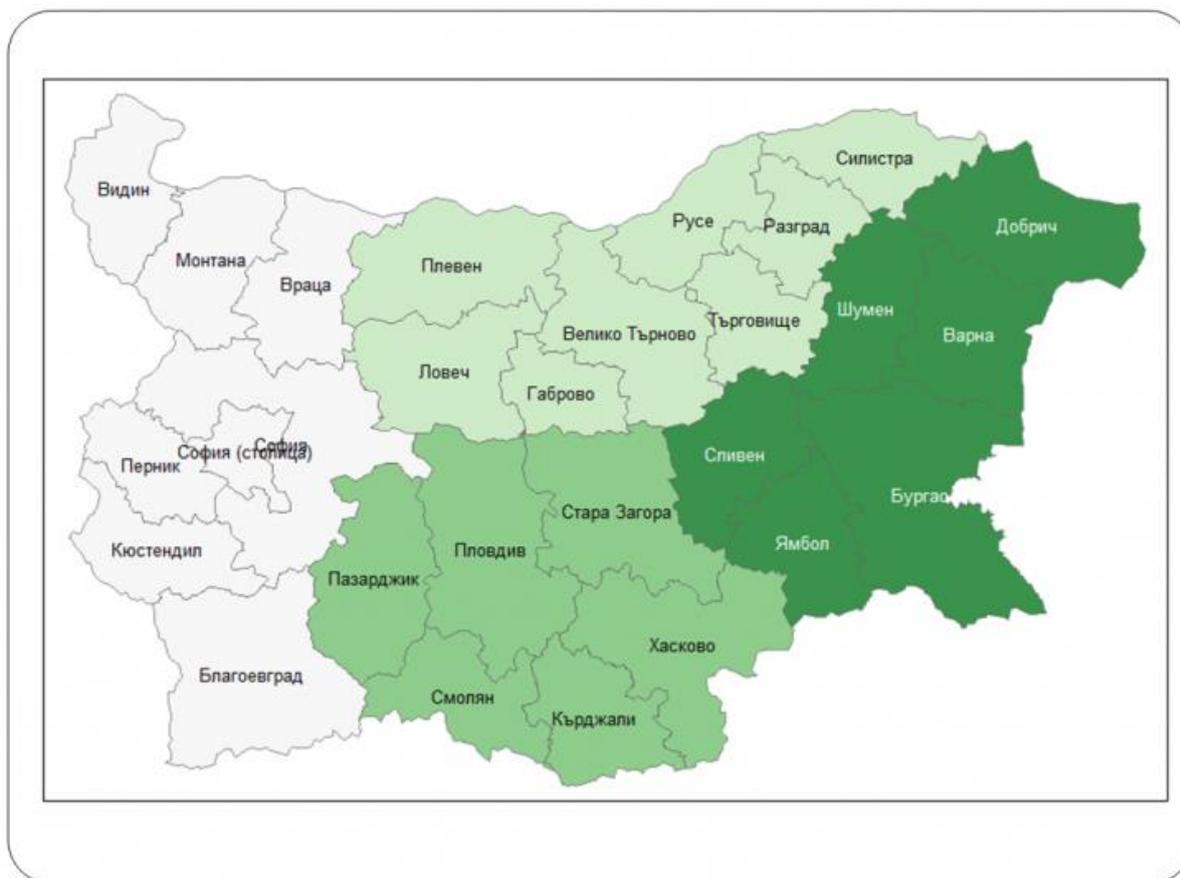
В два от вариантите на работната група този регион е запазен в сегашните си граници. Това означава, че ако се запази сегашната категоризация на районите в ЕС след 2020 г., този регион може да остане с далеч по-малък достъп до европейско финансиране, което ще се изчерпва само до националния бюджет като кохезионна страна. При третия вариант, предложен от работната група, София (столица) се отделя като самостоятелен район на NUTS-2 ниво. За 2016 г. столицата вече има БВП/глава от 105% от средното за ЕС, т.е. тя би се причислила към т.нар. по-силно развити региони, ако се отдели в самостоятелен регион. Така столицата би била „пожертвана“ от гледна точка на достъпа си до европейско кохезионно финансиране.

Накратко, големият въпрос е столицата и нейното място в бъдещото прерайониране на страната. И при трите предложени варианти София е поставена в по-неизгодна позиция (спрямо сегашната си категория) от гледна точка на достъпа си до ресурс. Това, на фона на ключовата роля на европейските средства за развитието на столицата в последните години, би било едно изключително недалновидно решение с тежки последствия за развитието на най-големия икономически център в страната.

При липсата на реална децентрализация и невъзможност на общините да генерират значителен собствен ресурс под формата на данъци, единствената възможност за мащабни капиталови инвестиции остават именно европейските средства. Това важи както за големите градове, така и за по-малките общини. Без европейски средства столицата най-вероятно нямаше да има метро, нов околоръстен път, бързи и удобни връзки с магистралите, които тръгват от София, инсталация за преработка на битови отпадъци, технологичен парк, модерна пътна инфраструктура и т.н. Примерът на Братислава е достатъчно показателен. Братислава преди години е била отделена в самостоятелен район на ниво NUTS 2 и все още няма метро Това не е случайно - строителството на метро изисква огромни средства, които малко местни власти могат да си позволят, особено при наличието на фискална централизация (каквото е случаят на България).

Едно възможно решение за нови райони, които да имат същия като досегашния достъп до евро средства, би изглеждало по следния начин:

Вариант на ИПИ за ново райониране на страната

Картографски материали, издателство „Атласи“ ООД

Предвид всичко това, е много важно новите райони на страната да се начертаят изключително внимателно и с мисъл за последствията – най-вече финансовите. Варианти за прегрупиране на областите в нови райони (били те 3, 4, 5 или 6), така че да се спазят изискванията за население, има. Критерият за населението е не заобиколим, но освен него, трябва да се отчита и по-важният критерий за БВП/глава (в стандарт на покупателна способност), който е решаващ за достъпа до европейските кохезионни средства.

ЛИТЕРАТУРА

Карасимеонов, С., П. Славейков Регионална география на България С., Универс. издателство „Св. Климент Охридски“, 2001.

Портрети на регионите,/колектив/.С., НСИ Евростат

Геополитика –терминологичен справочник /съставител М. Бъчваров/ С., 1999.

Попов, А., Славейков, П., Русев, М. География и икономика 12.клас, С., 2002 СИЕЛА.

Пенин, Р. Трайков Т. Регионална география на България,С.,издателство „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД.

Картографски материали, издателство „Атласи“ ООД.